

Samenvatting (Summary in Dutch)

Deze studie behelst een synchrone beschrijving van de Tanzaniaanse Bantu-taal het Makonde, met name van de noordwestelijke variant ervan, het Chinnima. Voorafgegaan door kaarten van het onderzoeksgebied en de dialectsituatie in Zuid-Tanzania en Noord-Mozambique, wordt in hoofdstuk 1 een kort overzicht gegeven van de geografische en socio-linguïstische situatie van de taal, de classificatie, het veldwerk en de onderzoeksgeschiedenis. Het hoofdstuk wordt afgesloten door een korte inleiding op de grammatica waarin een onderscheid gemaakt wordt tussen lexicale en post-lexicale processen die elk hun eigen condities en (geordende) regels hebben.

In hoofdstuk 2 wordt de fonologie behandeld, met daarin de inventaris van de klanken, de lettergreepstructuur en de klankregels. Het Chinnima heeft 21 consonanten en 5 vocalen. De typische lettergreep is open, d.w.z. eindigt op een klinker, maar ook de syllabische nasaal geldt als een lettergreep. Het gedrag van de nasaal is interessant, zowel het gedrag van de syllabische nasaal als ook die van de stemloze nasaal waar allerlei morfofonologische processen (zoals prenasalisatie) een rol spelen.

In hoofdstuk 3 beschrijven we prosodie, met name het verschijnsel toon. Makonde is een toontaal van het type 'voorspelbare' toontalen (Odden 1988): er zijn geen lexicale tooncontrasten in verbaal stammen, en waar de hoge tonen worden toegekend hangt af van de morfologische (*tense-aspect*) categorie van verbale vorm. Lage tonen worden laag in de derivatie per default toegekend. In onze analyse zijn er 5 verschillende tonale profielen voor stammen, en die profielen gelden voor stammen van alle woordcategorieën. Omdat ook prefixen een (hoge) toon kunnen hebben, resulteert de combinatie van de toon van de prefixen en de tonale profielen van de stammen in 7 verschillende toongroepen. Verder komt in het hoofdstuk aan de orde dat zinnen in het Makonde op 2 manieren geordend worden: op een syntactische manier (met syntactische groepen) en op een prosodische manier. Deze laatste manier gaat met fonologische groepen (*phonological phrases*). De fonologische groep is het basisdomein in de prosodische structuur. Een fonologische groep kan uit één tot vier woorden bestaan, en de voorlaatste syllabe van z'n laatste woord wordt automatisch verlengd (*penultimate lengthening*). Een fonologische groep kan uit één woord bestaan, en dat woord wordt dan uitgesproken in citatievorm. De tonale processen die van toepassing zijn op fonologische groepen die uit één woord bestaan worden beschreven in hoofdstuk 3, langere fonologische groepen (zoals zelfstandig naamwoord plus demonstratief, en werkwoord plus complement) worden beschreven in hoofdstuk 8. Interessant is verder de status van monosyllabische stammen; zij worden gebouwd naar het voorbeeld van disyllabische klinker-initiële stammen. Hun laatste lettergreep is complex, d.w.z. het bestaat onderliggend uit twee klinkers, net als de laatste syllabe van causatieven en passieven. De laatste syllabe van gelexicaliseerde passieven en die van disyllabische imperatieven worden gebouwd naar het voorbeeld van monosyllabische stammen, causatieven en passieven. Finale lettergrepen zijn in het algemeen niet extraprosodisch; ze kunnen dus een

(onderliggende) hoge toon hebben, maar alleen de laatste lettergreep van het laatste woord van een fonologische groep mag geen hoge toon aan de oppervlakte hebben. Verder komt Meeussens Regel aan de orde. Dit is een regel die beperkingen oplegt aan de mate van nabijheid van twee hoge tonen. Als twee hoge tonen naast elkaar verschijnen, d.w.z. op twee adjacenten morae, dan verdwijnt de tweede hoge toon. De mora is de toon dragende eenheid in het Chinnima. Er zijn verschillende domeinen waarop de tonale regels en processen werken: de syllabe (bijv. toonassimilatie), de stam (bijv. hoge toonbrug), de macrostam (bijv. hoge toonsprong), het woord (bijv. hoge toondubbeling) en de frase (bijv. regressieve hoge toondissimilatie, hetgeen behandeld wordt in hoofdstuk 8). Wanneer het domein de (macro)stam is, moeten regels ook rekening houden met de syllabeverdeling.

In de hoofdstukken 4 tot 6 worden de zelfstandige naamwoorden, de pronominale vormen, de invariabele vormen en de werkwoorden beschreven. Hun structuur wordt onder de loep genomen en hun tonale eigenschappen besproken. Bij de zelfstandige naamwoorden in hoofdstuk 4 komt het befaamde naamwoordklassensysteem aan de orde. Zelfstandige naamwoorden, alsook pronominale vormen, bestaan uit een naamwoordprefix en een stam. Het naamwoordprefix verraaft tot welke klasse het woord behoort. De meeste zelfstandig naamwoorden behoren tot twee van de 16 verschillende klassen, waarvan de één het enkelvoud aangeeft en de andere het meervoud. Zo'n klassenpaar wordt ook wel *gender* genoemd. Het zelfstandig naamwoord speelt een voorname rol in het systeem van concordantie, d.w.z. woorden die afhankelijk zijn van het zelfstandig naamwoord nemen een prefix dat tot dezelfde klasse behoort als het naamwoord. Deze woorden betreffen nominale vormen, pronominale vormen en werkwoorden. Verder wordt veel aandacht besteed aan nominale derivatie, met name aan de extra nominale prefixen die voor de eigenlijke prefixen kunnen komen, zoals de locatieve prefixen. Hun tonale gedrag toont de fonologische status van het hele woord en de volgorde van aanhechting in het lexicon. In hoofdstuk 5 vinden we de pronominale vormen zoals de aanwijzende voornaamwoorden, de bezittelijke voornaamwoorden en andere specificieerders die een zelfde soort prefix nemen, alsook de invariabelen die onveranderlijk zijn. Bij de werkwoorden in hoofdstuk 6 beschrijven we eerst hoe een werkwoordsvorm er doorgaans uitziet: een stam, bestaande uit een wortel, derivationale suffixen en een finaal, wordt voorafgegaan door een object prefix, een tense markeerder en een subject prefix. Elke werkwoordsvorm behoort tot een bepaalde vervoegingsklasse die we *tense* noemen. Veel aandacht wordt besteed aan de verbale extensies en suffixen die zich als extensies gedragen en hun ordening ten opzichte van elkaar.

Hoofdstuk 7 laat de meer dan 40 verschillende *tenses* zien, tot welke toongroepen ze behoren, en hun verdeling in *conjoint*, *disjoint* en *conjoint-disjoint*. Dit onderscheid is nauw verweven met de prosodische structuur van de taal waarin fonologische groepen een hoofdrol spelen: bij *conjoint tenses* verschijnen het werkwoord en het daaropvolgende woord in één en dezelfde fonologische groep, bij *disjoint tenses* niet, en bij *conjoint-disjoint tenses* bepalen de syntactische omgeving of gewoon pragmatische overwegingen of woorden in één en dezelfde fonologische groep

verschijnen of niet. De informatiestructuur (focus, nieuwe informatie, enz.) speelt een belangrijke rol in het onderscheid conjoint/disjoint. Ook is er aandacht voor complexe *tenses* en samengestelde *tenses*; een complexe *tense* is één werkwoordsvorm die opgebouwd is uit verschillende (delen) van werkwoorden, een samengestelde *tense* is opgebouwd uit een hulpwerkwoord en een hoofdwerkwoord.

De tonologie van groepen woorden wordt besproken in hoofdstuk 8, d.w.z. de tonale processen van langere fonologische groepen zoals zelfstandig naamwoord plus bezittelijk voornaamwoord en werkwoord plus complement. Het blijkt dat ook specificieerders op een zelfde manier kunnen worden ingedeeld als *tenses*, namelijk in conjoint, disjoint and conjoint-disjoint specificieerders. Omdat syntaxis en prosodie in het Makonde niet op dezelfde manier gestructureerd zijn, werpen de resultaten van de beschrijving in dit hoofdstuk een interessant licht op de relatie fonologie-syntaxis.

De appendices bevatten de paradigma's van de *tenses* (appendix A), teksten over bijvoorbeeld de ontstaansgeschiedenis en recepten, alsook spreekwoorden, raadsels en liederen (appendix B), een woordenboekje Chinnima-English en English-Chinnima (appendices C1 and C2) met daarbij een korte dialectvergelijking (appendix C3). Het werk wordt afgesloten met een geselecteerde boekenlijst op het gebied van taalkunde en Makonde cultuur.